

NEVESINJE

Tajna smanjenja katolika od 1647 na 219 osoba

Često spominjanje Nevesinja, u posljednje vrijeme, potaklo me da pođem u taj kraj i da čujem što više podataka o tom hercegovačkom kraju koji se ponosi brojnim epitetima, a, na poseban način, da za Svijetlo Riječi zapišem nekoliko podataka koji su vezani uz katoličku župu Uznesenja Blažene Djevice Marije istog imena koja obuhvaća sadašnje općine Nevesinje i Kalinovnik. Pokušat ću, koliko mi to bude moguće, navesti po koji povijesni podatak, bez pretenzija da napišem povijest navedenih općina.

1. Zemljopisno-povijesne posebnosti

Prema malo zastarjelim podacima - god. 1961.- Nevesinje je bilo središte općine sa 513 domaćinstava i 2272 stanovnika. Smješteno je na zapadnom dijelu Nevesinjskog polja, u podnožju strmog prevoja: Grebak (1091m nadmorske visine), na apsolutnoj visini 889 m. Općina je dio planinske Hercegovine koja obuhvaća (1981.) površinu od 910 km na kojoj je živjelo oko 19 000 stanovnika. U općinskom reljefu izdvajaju se veliko Nevesinjsko polje i lijepi šumoviti predjeli planine Velež, Snježnice, Crne Gore, Crvnja i Zelengore. Ekstenzivno stočarenje i zemljoradnja su tradicionalna zanimanja stanovništva ovog područja. Nažalost, danas (1989.) je sve manje stočara i sve više neobrađene zemlje.

U XII. stoljeću poznati Pop Dukljanin spominje Nevesinje kao jednu župu Podgorja. Ime mjesta pojavljuje se početkom XIV. stoljeća u izvorima Dubrovačkog arhiva. U Nevesinju je od 1303. do 1306. povremeno boravio Konstantin namjesnik Huma. Nekoliko desetljeća kasnije - od 1371. do 1373. Nevesinje je u posjedu Gradoja, Sankova brata, a nakon toga pripadalo je glasovitoj obitelji Kosača.

Vratimo se ponovno, nakon nekoliko povijesnih podataka, na zemljopisne pojedinosti. Nevesinjsko polje, tektonsko-kraška depresija u istočnoj Hercegovini, pruža se u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Dužina osnovne depresije je oko 24 km, a širina do 8,5 km. Cjelokupna površina iznosi oko 180 km. Polje je najšire na dijelovima Čitluk-Postoljani i Nevesinje-Kifino Selo. Kod Nevesinjskog polja valja razlikovati pravo polje sa kvartalnim slojevima na površini, sa površinskim tokovima, većom količinom izdanske vode i bujnim pokrivačem, počevši od sela Odžaka i Budisavlja na jugu do Sopilja i Kljuna na sjeveru u koje ulaze krečnjačke i krečnjačko-konglomeratne zaravni sjeverno i južno od pravog polja. Niža, izrazito kraška zaravan južno od visoravni Crne gore razdvaja Lakatsko polje sa Mačipoljem na zapadu od Kljanskog polja na istoku. Zavidovsko polje (818 m) na krajnjem jugu, sa Biogradom zapadno od njega, rukavi su Nevesinjskog polja. U Biogradu je i najniža točka polja (812 m). U sjeveroistočnom produženju Kljanskog polja, stisnuto između Crne gore i Crvanj planine, nalazi se Kruševo

polje (nadmorska visina do 1108 m) kao najviši dio Nevesinjskog polja u širem smislu.

Tragovi kršćanstva u Nevesinju i njegovu okružju sežu u daleku prošlost. Ti su tragovi osobito zamjetljivi u obliku križa na brojnim srednjovjekovnim stećcima. Nevesinjsko okružje ima najviše stećaka u čitavoj Bosni i Hercegovini. U stotinu skupina nalaze se čak 3.884 stećka. Od njih 390 ukrašenih, a osam ih ima i natpise. U selu Krekovima nalazi se nekropola od 452 stećka i to je, govori se, najveća nekropola stećaka na tlu Bosne i Hercegovine. Od spomenutog broja 44 stećka ukrašena su različitim znamenima lova, kola, ljudskog lika, križa i slično, poput rozeta, arkade, vodenice i drugo.

U novije vrijeme (1985.) objavljen je Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina. U tom popisu poreznih dužnika bilo je, između ostalih, i slijedećih imena: Vukas sin Hrvatina, Bogdan sin Hrvata, Radoje sin Stjepana, Radič sin Vlatka, Vukašin sin Hrvatina. Na koncu je dat i sumarni popis "domova 146, neoženjenih 15, muslimana 2".

Godine 1629. spominje se da je u Podveležju bilo 60 katoličkih kuća. Imali su i crkvu sv. Petra. U kasnijim izvještajima nema ni spomena o katolicima u Podveležju. Tradicija je, ipak sačuvala da je u Podveležju mučen fra Martin Martinac i njegov dijak (sluga), te da su pređi kršćani jednom prigodom listom prevedeni na islam. A na temelju terenskih istraživanja Tvrtko Kanaet (Podveležje; i Podvelešci, Sarajevo 1955.) zaključuje: "Od gotovo 100% muslimana, nisam našao nijednu porodicu porijeklom iz Turske. Sve su porodice primile islam poslije dolaska Turaka, kao i svi muslimani slavenskog (su) porijekla u BiH" (154).

U povijesti Nevesinja, po knjigama i odgovarajućim natuknicama u Enciklopediji Jugoslavije (6,282) ističe se: "Do sukoba je došlo 9. VII na brdu Gradac, severno od sela Krekova. Ovaj prvi sukob s turskim oružanim snagama nazvan je Nevesinjska puška. Ustanak je ubrzo zahvatio gotovo svu Hercegovinu i trajao tri godine..." I u Vojnoj enciklopediji (6,74) stoji: "... U rejonu Nevesinja odigrao-, se 9.VII 1875. jedan od prvih sukoba između ustanika i Turaka (v. Nevesinjska puška - naziv za sukob 9.VII 1875. na brdu Gradec, severno od s. Krekova na rejonu Nevesinja (75)-) između hercegovačkih naoružanih seljaka (oko 80 ljudi) pod Jovanom Gutićem i turskog poternog odeljenja iz Nevesinja..." Naprotiv, u svjetlu novih izvora (Posebna izdanja ANUBiH, knj. XXX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 4, tom II, str. 315-332) stoji: "U drugoj polovici lipnja, vjerojatno 19., u blizini Gabele pukla je prva ustanička puška. Nekoliko dana kasnije, 22. lipnja fra Stjepan Naletilić, župnik u Gabeli, šalje dalmatinskom namjesniku generalu Radiću poruku: '...svi kršćani Gabele, Dračeva, Hrasna i sve Luke žele pomoć od Austrije... Ne puštajte da nas Turci kolju...'... U ustanku su se, rame uz rame, našli Srbi i Hrvati, te se brzo proširio istočnom i zapadnom Hercegovinom." (326).

Uspoređujući same datume sukoba jasno se vidi da je početak Hercegovačkog ustanka vezan uz Gabelu, a ne Nevesinje što se nažalost i nakon

više od sto godina ponavlja čak i u enciklopedijama, a da ne spominje udžbenike povijesti.

2. Postanak župe i stradanja

Kad su polovicom 19. stoljeća turske vlasti otpočele izdavati dozvole za "popravak" i gradnju novih crkava svećenici s katolicima su počeli planirati i dobivanje dozvole za kupovanje zemljišta za crkvu negdje u Kruševljanima i u Nevesinju. Hercegovački ustanak (1875.-1878.) i temeljito osiromašenje za jedno vrijeme su odgodili navedenu realizaciju. Međutim, da se ne zaboravi god. 1870. i 1875. susreću se ideje o osnivanju nevesinjske župe, a god. 1880. odlučeno je da se osnuje. A do osnivanja župe to je područje duhovno bilo povjereno najprije dušobrižničkom osoblju župe Stolac. A kad je god. 1891. osnovana župa Blagaj, područje buduće župe Nevesinje bilo je povjereno dušobrižnicima Blagaja. Godine 1899., konačno, osnovana je župa Nevesinje i otada ona ima svog vlastitog župnika.

Župni stan, u zadnje vrijeme iz temelja obnovljen, sagrađen je u godini osnivanja župe.

Župna crkva sagrađena je u razdoblju između god. 1901. i 1903. Premda je obnavljana od 1958.-1973. i sada vapi za obnovom.

Sjevernija područja ove prostorno najveće katoličke župe u Hercegovini, pokriva gotovo čitave dvije općine: Kalinovnik i Nevesinje, morala su čekati još nekoliko desetljeća na vlastite crkve. To su crkva sv. Ane u Ulogu za sela: Obadi, Tomišlja, Cerova, Baketa, Boljuni i Obalj. U tim selima živjelo je pred drugi svjetski rat oko 360 katolika. Druga crkva sv. Ilije na Morinama (za vrijeme rata porušena i danas joj se još samo zna za mjesto) za, uglavnom, stočare koji su živjeli na planinama (Crvanj, Busovača, Morine, Somine, Orlovac itd.) kad je u isto vrijeme živjelo oko 800 katolika. U posljednje vrijeme podignuta je kapelica u Kruševljanima i crkvice na Seljanima.

Na ovom prostranom području nekoliko puta godišnje odvijala su se spektakularna slavlja: na Ilindan na Morinama, a na sv. Anu i Malu Gospu u Ulogu. Sa svih strana i planina, dolina, rijeka i proplanaka hitao je narod svečano obučen crkvi, najvećim dijelom pješke ali i stotine konjanika uz pjesmu koja se razlijevala planinama s jedne i druge strane Neretve. Svečana misa i veliko narodno slavlje uz gozbu i pjesmu bilo je nadahnuće i snaga za život, koji u ovim planinskim vrletima nije bio nimalo lak.

Broj katolika Nevesinjske župe na početku našeg stoljeća bio je dosta skroman. Međutim, slijedećih desetljeća pučanstvo brojem naglo raste. Godine 1932. u 145 katoličkih domova živjelo je 1275 osoba. Obitelji su bile brojne, pune životne snage, plodne. Godine 1940. broj katolika povećao se na 1647 osoba. Tada je župa dosegla svoju gornju granicu. A onda opadanje i propadanje. Došla je kobna 1942. godina, krvava već od mjeseca siječnja. "Četnički pohod okrvavio je ovdje tako bistru Neretvu. U prvom pohodu četnici su u nabujalu hladnu Neretvu bacali ljude, žene i djecu, ubijene i žive koje su onda s obale puškom gađali. Već

za tog prvog naleta stradalo je 40 osoba, svjedoci su to krvavog klanja i strijeljanja nekolicine preživjelih kojima je Neretva rane zaledila i krv zaustavila. Život su im spasili muslimani kroz čija ih je sela Neretva nosila..." (Crkva na kamenu, 1985., 9, 17). Ponovilo se to u nekoliko navrata. U ratu je župa izgubila oko 300 svojih članova. U mnogim obiteljima nije preživio nitko (Ulog)" (Šematizam, 1977., 68).

U poratno doba ovaj kraj kao i čitavu Hercegovinu zahvatilo je iseljavanje: odselilo se 50 veoma brojnih obitelji i vrlo veliki broj pojedinaca. Posljedice su vidne: kroz 48 godina broj vjernika smanjen je za 1428 katolika. Početak 1989. doživjelo je u Nevesinju tek 219 katolika! A mnoge obitelji su staračke: brzo će se utrnuti mnoga ognjišta, a broj katolika na ovoj visoravni brzo će se smanjivati.

3. Vjernički život

"Kad je govor o osvjedočenom vjerničkom životu, onda nam je nekako svima prvo mjesto toga života redovito pohađanje nedjeljne i blagdanske mise i primanje sakramenata. Ali u župnoj zajednici poput Nevesinja, gdje su vjernici na desetke kilometara udaljeni od matične crkve i one u Seljanima, nemoguće je spomenuto mjerilo uzimati kao mjerodavno. No vjernici nevesinjske župe okupljaju se oko oltara kad im se za to pruži prilika. I možda su u tome ipak revniji nego mnogi drugi kojima je crkva na dohvat ruke." (Sveta baština, 1986., 3,11)

Poteškoće koje su spomenute u pogledu pohađanja sv. mise odnose se jednako i na pohađanje vjeronauka. Đaka ima vrlo malo a razasuti su na nepreglednim prostorima. Ipak se pronadu načini da se poučavaju i te male skupine. A svima pouku na svoj način nadopunjuju tematske propovijedi i katolički tisak: Glas koncila, Mali koncil, Sveta baština, Crkva na kamenu, Svijetlo Riječi, Kana i sl. Gotovo svaka obitelj dobiva bar po jedan od navedenih listova, a kupuju i pojedine Godišnjake i prigodne knjige.

I nakon navedenih pojedinosti spomenimo i imena dosadašnjih nevesinjskih župnika, koji su toj župi darovali sebe: Prvi župnik bio je don Marijan Kelava. Njega su naslijedili: fra Ambro Mišetić, fra Srećko Škorput, fra Božidar Ćorić, fra Honorije Čilić, fra Vinko Nuić i fra Miroljub Skoko. Oni su stanovali u Nevesinju.

Od ratnih i poratnih godina pa do danas župnik ne stanuje u Nevesinju, nego nedjeljom i blagdanima te u drugim prigodama dolazili su i dolaze iz Mostara. Od god. 1953., nakon povremenih dolazaka fratara iz Mostara, župnici su bili: fra Mirko Magzan, fra Bogdan Ćubela, fra Oton Bilić, fra Grga Martić, fra Hadrijan Sivrić i fra Andrija Nikić.

"Eto to bi bili barem obrisi za sliku i priliku maloga Božjeg stada na golemim pašnjacima prostranoga nevesinjskog okružja".